

**ИНТЕРВЮ С ПРОФ. Д.И.Н. МАТВЕЙ ПОЛИНОВ –
ПРЕПОДАВАТЕЛ ПО ИСТОРИЯ В САНКТ-ПЕТЕРБУРГСКИЯ ДЪРЖАВЕН
УНИВЕРСИТЕТ**

- Проф. Полинов, какви са били преговорните позиции на делегацията на Съветския съюз за срещата в Малта? Защо СССР е приел тази среща да се състои?
- Преди да отговорим, на този въпрос трябва да проанализираме в какво обективно положение се е оказал Съветският съюз през 1989 година, да анализираме какви световни процеси протичат в този период и, разбира се, какви процеси стават в Източна Европа. В тази връзка трябва да имаме предвид, че преговорните позиции на лидера на всяка държава зависят от това доколко здраво се чувства той в собствената си страна, доколко добре вървят нещата в икономиката и т.н. Именно в това отношение в Съветския съюз са възникнали проблеми и това до голяма степен обуславя преговорните позиции на Горбачов. Горбачов отива на Малта с вече отслабени позиции и за това, разбира се, са знаели в САЩ. Трябва да отбележим, че от момента на избирането на Буш за президент на САЩ, а това се случва през ноември 1988 г. (през януари 1989 година той встъпва в длъжност), минава почти цяла година. Почти цяла година между новият президент на САЩ Буш и Горбачов, не е имало никакви срещи. Възниква така наречената „пауза“ в отношенията между САЩ и СССР. Но „пауза“ не означава, че между СССР и САЩ не е имало никакви отношения. Отношения е имало, но като цяло преговорните процеси вървят на ниво дипломатически служители и на ниво Министерство на външните работи. От съветска страна, това по правило е посланик Добринин и първият заместник-министър на външните работи Бессмертных. От страна на САЩ това също са дипломати, в това число и посланикът на Съединените щати в Москва Матлок. По-нататък, трябва да кажем, че паузата въобще не означава, че Буш не е имал желание да поддържа отношения с СССР. Тази пауза е използвана за да бъде изработена съответната стратегия и тактика по отношение на онези събития, които се случват по света и в Съветския съюз. В САЩ върви напрегната анализаторска работа. Новият президент на САЩ е трябвало преди всичко да разбере какво става в Съветския съюз и какви събития се случват в Източна Европа. И по отношение на тези събития е трябвало да бъде разработена съответната политика, стратегия и тактика. Трябва да отбележим, че към март 1989 година в САЩ е подготвен аналитичен документ. Той се нарича „Анализ на националната безопасност“. Този документ носи номер 33 и е бил строго секретен. Днес той вече не е секретен. В този документ се казва, че преустройството е в интерес на САЩ, че САЩ трябва да подкрепят преустройството преди всичко заради това, че то отговаря на интересите на САЩ. За формирането на новата американска пост-рейгънова политика съдейства и американският посланик в Москва Матлок, който в своите грами доказва, че преустройството в Съветския съюз води до дестабилизация. И трябва да отбележим, че в този документ е направен извод, че преустройството трябва да бъде подкрепяно преди всичко защото в стратегически план то води до промяна на обществено-политическия строй в Съветския съюз, което, първо на първо, е било необходимо на Америка. Следва да отбележим, че през май 1989 година в Москва е държавният секретар Джеймс Бейкър и с това посещение се слага край на паузата. Започват вече нормални отношения между САЩ и СССР. По такъв начин, през тази пауза, тази пет-шестмесечна пауза Съединените щати си изработват стратегия по отношение на Съветския съюз. Трябва да кажем, че и Бейкър и Буш е трябвало да се убедят дали Новото политическо мислене не е пропаганда, насочена към Запада. Придържа ли се всъщност Горбачов към принципите, които са изложени в Новото политическо мислене? С тази цел в САЩ в периода от между края на 1988 и началото на 1989 година възниква идеята за тестването. Целта на това тестване е да се провери на практика ислен ли е Горбачов в осъществяването на

политиката на преустройството или реално Горбачов хвърля прах в очите на Запада. С тази цел през май 1989 година в Москва пристига Бейкър. По време на преговорите с министъра на външните работи на СССР Шеварднадзе и със самия Горбачов, Бейкър стига до извода, че преустройството не е пропаганда, преустройството е реално, сериозна и дългосрочна стратегическа политика на Горбачов. И новото политическо мислене също не е пропаганда за Запада, а новото политическо мислене е новата външнополитическа доктрина на СССР. Бейкър за първи път, на преговорите в присъствието на Горбачов, прави извод, че САЩ подкрепят политиката на перестройката и начинанията на Горбачов. Той докладва това лично на Буш, но Буш трябва да се убеди лично, че Горбачов действително следва политиката на преустройство, следва политиката на ненамеса във вътрешните работи на страните от Източна Европа и с тази цел, както е известно, Буш прави своята историческа обиколка в Полша и Унгария през юли 1989 година. На преговорите с новите ръководители (от една страна президент на Полша все още е Ярузелски, който по същество вече няма сериозна опора в Полша, а той се среща и с лидерите на опозицията, в това число и с лидерите на „Солидарност“), а след това се среща и с ръководството на Унгария. След като се връща във Вашингтон Буш прави извод, че „това, което видяхме, не може да се случи без Горбачов. Горбачов подкрепя либерализацията в държавите от Източна Европа“. И Буш стига до извода, че е време да се захване с Горбачов. Буш окончателно изгражда политиката си спрямо Горбачов и по отношение на Съветския съюз. Сега тази политика се свежда до това, че трябва да се подкрепя Горбачов и преустройството. Но те смятат да подкрепят Горбачов и преустройството само защото това е в интерес на САЩ и изработват тънка политика със сметката да бъде подтикван Горбачов да провежда и осъществява по-нататък преустройството. И затова на новата среща, повтарям – среща на Буш с Горбачов не е имало, въпреки, че двамата са се познавали. Бих искал да кажа, че Буш три пъти, както е известно, е водил американската делегация на погребенията отначало на Брежнев, след това на Андропов, после на Черненко. След погребението, естествено, на Черненко се провежда първата му среща с Горбачов, след като той вече е избран за Генерален секретар. Но среща на Горбачов с Буш е имало още през декември 1987 година, когато Горбачов е на първото си официално посещение във Вашингтон когато Горбачев и Роналд Рейгън подписват историческия договор за ликвидирането на ракетите със среден и малък обсег. По протокол, след приключването на визитата, Буш, който е вицепрезидент на САЩ, е трябвало да съпровожда Горбачов до летището. Те пътували в автомобила на Горбачов. Буш казва, че иска да установи по-близки отношения с новия съветски лидер. Буш поверително му казва, че сега в САЩ започва предизборна кампания и той има нелоши шансове да победи в изборите за президент. Но по време на президентските избори в САЩ той ще употребява риторика от времето на Студената война, което е необходимо изключително в процеса на предизборната борба и Горбачов да не обръща внимание на това. Това е изключително, собствено казано, риторика за вътрешно потребление за американците. Пак там, в автомобила те се договарят да си взаимодействат в бъдеще. След това Горбачов в мемоарите си и Буш в мемоарите си неведнъж казват „ние следваме това, за което се договорихме в автомобила“, така да се каже „срещата в автомобила“, „договореностите от автомобила“ и т.н. Затова, те, разбира се, са се познавали, но среща на двамата като лидери – Буш като новия американски президент и Горбачов като Генерален секретар на ЦК на КПСС, такава среща не е имало. Както Горбачов, така и Буш са имали интерес от подобна среща. Но те са били заинтересовани с различни мотиви. Горбачов е бил кръвно заинтересован преди всичко защото между Горбачов и Рейгън е имало четири срещи и в сферата на разоръжаването през този период са постигнати значителни резултати, въпреки, че тези резултати са за сметка на много съществени отстъпки от страна на Горбачов. Бих искал да отбележа, че във

външната политика тактиката на отстъпките става принцип за Горбачов. Тактиката на необоснованите отстъпки. В това число, дори ако вземем историческия договор за ракетите със среден и малък обseg, който е подписан на 10 декември 1987 година. Там Съветският съюз, както е известно, прави много съществена отстъпка. Това, че съгласно този договор, не се предвижда ликвидирането на най-новата съветска ракета „Ока“, която по своите параметри не попада под силата на този договор. Това е свръхточна ракета. Тя е имала далечина на полета 400 километра, но когато Шулц (държавният секретар на САЩ – бел. ред.) помолил Шеварднадзе, а след това и Горбачов не биха ли се съгласили те да включат в договора и тази ракета, последният се съгласява без никакви проблеми и без каквито и да било компенсации от страна на САЩ. И съветската ракета „Ока“, която вече е на въоръжение в съветската армия и за разработката и внедряването на въоръжение на която са похарчени 9 милиарда рубли, е свалена. Както виждаме, такава отстъпка е направена. След това ще започнат и други отстъпки. След това, доколкото една от главните задачи на Горбачов е разоръжаването, съкращаването на ядрените оръжия – в тези условия Горбачов прекрасно е разбирал, че без засилване на взаимодействието с американците, баз подобряване на съветско-американските отношения, той не може да постигне нищо съществено в тази област. Но Горбачов е смятал, че без съветско-американско взаимодействие по същество е невъзможно да се постигне каквото и да било и в Европа, и, трябва да кажем, в решаването на много икономически проблеми на СССР. Втората причина, по която Горбачов е искал да се срещне с Буш, е това, че Горбачов се е боял от засилването на позициите на Буш в Източна Европа защото, както е известно, опозиционните сили във всички източноевропейски държави, особено, разбира се в Полша, Унгария, Чехословакия – те се ориентирали преди всичко на Запад. Те са били с либерално-западна насоченост. При това тези страни са били и антисъветски настроени и всичко това е укрепвало позициите на Съединените щати. И Горбачов се е опасявал, че Съединените щати може да изтикат СССР от Източна Европа и той няма да може да оказва съществено влияние върху тези процеси. След това на дневен ред идва германският проблем. Разбира се, не е било възможно да бъде решен германският въпрос без САЩ и този проблем също е заставял Съветския съюз и Горбачов да търсят взаимодействие със САЩ. Имало е и други проблеми - особено такъв проблем като концепцията на Горбачов за „общия европейски дом“. Както е известно, Горбачов е искал в крайна сметка, в перспектива, разбира се, а не в течение на 3-4 или на пет години, да създаде общоевропейски дом. Но общоевропейски дом може да бъде създаден само в случай, че бъде преодолян разколът в Европа. Европа е била разделена. В Европа има две социално-политически системи. В Европа има два противоположни, враждуващи военни блока. В Европа има различни икономически системи. Не е възможно това да бъде преодоляно бързо. Затова, Горбачов поставя въпроса за подсилването въобще на европейските структури, особено на Съвещанието за сигурност и сътрудничество в Европа. Горбачов се стреми към свикването на общоевропейско съвещание Хелзинки-2. И естествено, ако Съединените щати не подкрепяха стремежите на Горбачов в тази насока всичко това е невъзможно да бъде реализирано. Следващата причина, заради която Горбачов търси среща със САЩ е тази, че без САЩ той по никакъв начин не може да реши глобалния въпрос. А глобалният въпрос за Горбачов – това не е разоръжаването, не е ликвидирането на ракетите със среден и малък обseg, не е разоръжаването в Европа. Глобалният въпрос за Горбачов е интегрирането на Съветския съюз в икономическите и финансови структури на Запада (а в крайна сметка, в перспектива – и в политическите структури). Невъзможно е този въпрос да бъде решен без САЩ. Трябва да кажем, разбира се, че интересът на Горбачов е имал и корисни съображения. Към 1989 година Съветският съюз вече е навлязъл в, може да се каже, необратима икономическа криза. Икономическа криза, която не е толкова тежка, но нея вече я има.

В Съветския съюз има инфлация. Бюджетът е примерно 100 милиарда рубли. 25 % от държавния бюджет на Съветския съюз отиват за икономически преобразования и за икономическата реформа са нужни пари. Горбачов разчитал, че като подобри отношенията с Буш и Съединените щати ще получи кредити от САЩ, ще получи нови технологии за модернизация на съветската промишленост и т.н. Имало е цял комплекс от причини, поради които Горбачов е бил заинтересован да се срещне с Буш, но и Буш е имал интерес да се срещне с Горбачов. Но неговите мотиви са били други.

- *Какви варианти за маневриране е имала съветската делегация по време на преговорите?*
- Нека отначало да уточним няколко момента. Какви се централните въпроси, които възникват на тези преговори и след това да уточним имал ли е Горбачов варианти за маневриране. Съгласуван дневен ред не е имало. Буш и Горбачов пристигат всеки със свой комплекс от въпроси. Затова централни въпроси се оказват преди всичко промените в Източна Европа, германският въпрос и промените в Съветския съюз. Тези въпроси са били главни въпроси преди всичко за Буш. И що се отнася до възможностите за маневриране и т.н. трябва да кажем, че Горбачов не е имал никакъв луфт за маневри. Този дневен ред е бил натрапен от Буш на Горбачов. И, естествено, Горбачов е бил принуден в основни линии да подкрепя това разбиране, което е имал Буш. Да вземем, например, разглеждането в хода на преговорите на централния въпрос. Може да се каже, че той е бил обсъждан през двата дни - 2 и 3 декември, започват да го обсъждат още в началото на преговорите, когато започват разговори един на един. Обсъждат го и веднага след като започват преговорите в пълен състав на делегациите. Буш говори за това, че процесите в Източна Европа трябва да продължат така, както вървят сега. И Горбачов се съгласявал с това. Но ако Източна Европа се е явявала сфера на жизнените интереси на Съветския съюз, сфера на сигурността от гледна точка на геополитическите интереси на Советския съюз, то, естествено, Горбачов е бил длъжен да се сражава за Източна Европа. Това, че Източна Европа е зона за сигурност на Съветския съюз – това са разбирали всички съветски ръководители от Сталин до Черненко. Горбачов, както е известно, заема по този въпрос друга позиция. Той обявява свобода на избора за страните Източна Европа. Но свобода на избора не означава, че трябва да гледаш равнодушно какво се случва в Източна Европа в „братските страни“, както тогава ние се наричахме един друг. САЩ са били заинтересовани процесите да вървят в посоката, в която са тръгнали отначало. Повтарям, когато започват малтийските преговори в три страни вече е имало антикомунистически правителства. И разбира се, Буш се е стремил преди всичко да не провокира Горбачов към каквито и да било резки действия. Но Горбачов не се и стремил към това. Повтарям: тъй като задачата на Горбачов е била създаването на общоевропейски дом и глобалната задача за интегриране на Съветския съюз в западните икономически и финансови структури, естествено самият Горбачов бавно и постепенно се е стремил към ликвидиране на комунистическите режими в Източна Европа. Защото с Варшавския договор, с планова икономика, с комунистическите партии в Източна Европа да се създаде общоевропейски дом е било невъзможно. Общеевропейски дом може да бъде създаден само тогава когато Горбачов заедно с Източна Европа застанат на западни либерални принципи. Иначе западните лидери никога не биха се съгласили да създават общоевропейски дом на други принципи. Вторият голям въпрос е германският проблем. Германският проблем е жизнено важен въпрос за Съветския съюз. Работата е там, че ГДР не е обикновена страна. ГДР, Съветският съюз и Чехословакия, както е известно, образуват така нареченият „железен триъгълник“. Това е било темелът на Варшавския договор. В случай, че изчезне ГДР в крайна сметка изчезва и Варшавският договор. Тук трябва да отбележим, че когато започват малтийските преговори процесите в Германия едва са

започнали. До срещата в Малта Горбачов не е имал ясна позиция и той твърде късно формулира своята позиция по германския въпрос. А може би той нарочно прави това за да се изостри кризата в ГДР и след това гражданите на ГДР сами така да се каже да се втурнат към ГФР, което и се случва в бъдеще. Вече са били готови „10-те пункта“ на Хелмут Кол и трябва да кажем, че по този въпрос Горбачов по същество се съгласява с Буш. Те застават на една позиция.

- *Имало ли е обещание от страна на Запада, че НАТО няма да се разширява на изток?*
- Обещание наистина е имало. Всички водещи западни държавни и политически дейци говорят за това, че НАТО няма да се разширява на изток. След малтийската среща, например, на 9 февруари 1990 година в Москва пристига Джеймс Бейкър. Държавният секретар на САЩ говори за това, че юрисдикцията на НАТО няма да се разпространява на изток. На следващия ден в Москва пристига Хелмут Кол. Хелмут Кол също казва, че НАТО няма да се разпространява своята сфера на влияние на изток. Освен това, ако вземем Митеран – той още по-ясно казва, че при който и да е вариант предната граница на НАТО не бива да излиза извън източната граница на Германия. На този етап Германия е източната граница на НАТО. И затова тогава никой не е поставял под съмнение тезата за това, че НАТО няма да се разширява на изток. Поне така са убеждавали Горбачов, но Горбачов не е поставял въпроса подобна позиция на западните лидери да бъде записана в какъвто и да било международен договор. Бейкър, впрочем, много се е боял Горбачов да не поиска да бъде подписан международен договор, в който да бъде включен именно този важен пункт, това най-важно положение, но такъв договор Горбачов не е изисквал. Горбачов въобще не поставя този въпрос.
- *Какви са, според вас, последствията от срещата на върха в Малта в геополитически план?*
- В геополитически план, разбира се, от Малта повече печелят Съединените щати отколкото Съветският съюз защото последствие от Малта се явява преди всичко това, че Съветският съюз е бил принуден да напусне Източна Европа, която в продължение на 40 години е била зона на жизнените интереси на СССР и зона на неговата сигурност. И след като Съветският съюз напуска Източна Европа, неговото място заемат Съединените щати. Съветски войски там вече няма, а американските войски и до сега са в Европа.